

O'ZLASHTIRISHDA DARS METODINING O'RNI

Qosimova Sevara Akbarovna

O'zbek tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada zamonaviy ta'limda dars metodlarining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Muallif pedagogik metodlarning turlari – tushuntiruvchi, reproduktiv, muammoli, o'yinli, interaktiv va loyihaviy yondashuvlarni ko'rib chiqadi hamda ularning o'quvchilarning fikrlash, ijodkorlik, muloqot va mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi rolini yoritadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida shakllanayotgan yangi metodlar, ularning ta'limga integratsiyasi va o'qituvchining metodist sifatidagi vazifalari muhokama qilinadi. Maqola ta'lim jarayonini samarali tashkil etish uchun metodlarning to'g'ri tanlanishi va moslashtirilishining muhimligini asoslaydi.*

Kalit so'zlar: dars metodlari, zamonaviy ta'lim, tanqidiy fikrlash, interaktiv yondashuv, raqamli texnologiyalar

Zamonaviy ta'lim nafaqat bilim berishga, balki o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, mustaqillik, muloqot qilish, ijodiy yondashuv va o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Bugungi kunda axborot misli ko'rilmagan tezlikda yangilanmoqda. Har bir sohada yangiliklar, texnologiyalar, yondashuvlar paydo bo'lmoqda. Bunday sharoitda faqat bilimga ega bo'lish yetarli emas – o'quvchi o'rganishni o'rganishi, mustaqil fikr yuritishi, muammolarni hal qilishga qodir bo'lishi kerak. Shu sababli dars metodlari ta'lim jarayonining markaziy elementiga aylanmoqda.

Dars metodlari – bu pedagog tomonidan o'quvchilarning bilim olish, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, fikrlashni rivojlantirish maqsadida qo'llaniladigan usullar majmuasidir. Ular o'quv jarayonining samaradorligini belgilaydi. To'g'ri tanlangan metodlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini

oshiradi, ularni faol ishtirokchi sifatida jalb etadi, mustaqil fikrlashga undaydi va o'zlashtirish darajasini chuqurlashtiradi.

Metod tanlovi quyidagi omillarga bog'liq:

- Darsning maqsadi va vazifalari
- O'quvchilarning yoshi va psixologik xususiyatlari
- Mavzuning murakkabligi va mazmuni
- O'quvchilarning tayyorgarlik darajasi
- Sinfdagi umumiy muhit va motivatsiya darajasi

Dars metodlarini quyidagi asosiy guruhlarga bo'lish mumkin:

1. Tushuntiruvchi-illustrativ metodlar

Bu metodlar o'qituvchining faol ishtirokini talab qiladi. Ma'ruza, hikoya, ko'rsatish, namoyish orqali bilimlar yetkaziladi. O'quvchilar tinglovchi rolida bo'lib, axborotni qabul qiladilar. Bu metodlar yangi mavzuni tushuntirishda, asosiy tushunchalarni berishda samarali hisoblanadi.

2. Reproduktiv metodlar

O'quvchilar o'qituvchi bergan namunaga asoslanib topshiriqlarni bajaradilar. Takrorlash, mashq qilish, testlar yechish orqali bilimlar mustahkamlanadi. Bu metodlar o'quvchilarning eslab qolish qobiliyatini rivojlantiradi.

3. Muammoli-izlanishli metodlar

O'quvchilarga muammoli savollar beriladi, ular izlanish, tahlil, solishtirish orqali yechim topadilar. Bu metodlar tanqidiy fikrlash, mantiqiy xulosa chiqarish, dalillash ko'nikmalarini shakllantiradi.

4. O'yinli metodlar

Rolli o'yinlar, ishbilarmonlik o'yinlari, imitatsion vaziyatlar orqali o'quvchilar mavzuni amaliyotda qo'llaydilar. Bu metodlar ayniqsa boshlang'ich sinflarda samarali bo'lib, o'quvchilarning emotsional holatini faollashtiradi.

5. Interaktiv metodlar

Guruhli ish, munozaralar, brainstorming, debatlar orqali o'quvchilar bir-biri bilan fikr almashadilar, hamkorlikda yechim topadilar. Bu metodlar kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiradi.

6. Loyihaviy metodlar

O'quvchilar ijodiy yoki tadqiqot loyihalari ustida ishlaydilar, taqdimotlar tayyorlaydilar. Bu metodlar mustaqil ish ko'nikmasini, mas'uliyatni, ijodkorlikni rivojlantiradi.

Metod tanlovi darsning maqsadidan kelib chiqib belgilanadi. Agar maqsad – bilim berish bo'lsa, tushuntiruvchi metodlar afzal. Agar maqsad – fikrlashni rivojlantirish bo'lsa, muammoli va interaktiv metodlar tanlanadi. Boshlang'ich sinflarda o'yinli metodlar, yuqori sinflarda esa loyihaviy metodlar samarali bo'ladi.

Masalan, geografiya darsida "Iqlim zonalari" mavzusini o'rganishda avval xaritalar va sxemalar ko'rsatiladi (tushuntiruvchi metod), so'ngra o'quvchilarga belgilangan belgilar asosida zonalarni tasniflash topshiriladi (muammoli metod). Bu yondashuv bilimni amaliyotga tatbiq etishga xizmat qiladi. Quyidagi misollar metodlarning ta'sirini ko'rsatadi:

Adabiyot darsida, Dostoyevskiyning "Jinoyat va jazo" romaniga bag'ishlangan darsda o'qituvchi "Raskolnikovning harakatini oqlash mumkinmi?" mavzusida guruhli munozara tashkil etdi. O'quvchilar o'z fikrlarini dalillar bilan asosladilar. Bu metod o'quvchilarning psixologik tahlil qilish, falsafiy fikrlash va matnga qiziqishini oshirdi.

Biologiya darsida, "Genetika" mavzusida o'quvchilarga o'z oilasining genealogik daraxtini tuzish topshirildi. Har bir o'quvchi o'z oilasidagi merosiy belgilarni tahlil qildi. Bu metod biologiyaga qiziqishni oshirdi, mavzuni shaxsiy tajriba orqali anglashga yordam berdi.

Tarix darsida, "Ikkinchi jahon urushi" mavzusida o'quvchilar guruhlariga bo'linib, turli davlatlarning strategiyasini tahlil qildilar. Har bir guruh o'z

pozitsiyasini himoya qildi. Bu metod tarixiy tafakkurni, dalillash ko'nikmasini va jamoaviy ishni rivojlantirdi.

Eng samarali yondashuv – bu kombinatsiyalangan metodlardan foydalanishdir. Bir darsda bir nechta metodlar qo'llanilishi o'quvchilarning turli o'quv uslublarini hisobga oladi, qiziqishni saqlaydi va mavzuni har tomonlama o'zlashtirishga yordam beradi.

Masalan, dars quyidagicha tashkil etilishi mumkin:

1. Mavzuni qisqacha tushuntirish (tushuntiruvchi metod)
2. Guruhlarda muhokama (interaktiv metod)
3. Taqdimot tayyorlash (loyihaviy metod)
4. Refleksiya va baholash (metakognitiv yondashuv)

Bunday format ta'limni dinamik, mazmunli va shaxsga yo'naltirilgan qiladi.

Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar asosida yangi metodlar paydo bo'lmoqda. Interaktiv platformalar, onlayn testlar, virtual laboratoriyalar darsni yanada qiziqarli va vizual qiladi.

Kahoot – real vaqt rejimida viktorinalar o'tkazish imkonini beradi. Bu o'quvchilarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Padlet – guruhli loyihalar ustida ishlashni tashkil etadi. O'quvchilar fikr almashadilar, birgalikda kontent yaratadilar.

Google Jamboard – virtual doska orqali guruhli brainstorming o'tkazish imkonini beradi.

Bu resurslar o'quvchilarning raqamli tajribasiga mos keladi, ularni darsga jalb etadi va ta'limni interaktiv qiladi.

Zamonaviy o'qituvchi – bu faqat bilim beruvchi emas, balki o'quv faoliyatini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi, motivatsiya beruvchi va ilhomlantiruvchi shaxsdir. U metodlarni tanlashda quyidagi jihatlarni hisobga olishi kerak:

- O'quvchilarning individual xususiyatlari
- Darsning maqsadi va kutilayotgan natijalar
- Mavzuning murakkabligi va dolzarbligi

- Sinfdagi umumiy psixologik muhit
- O'quvchilarning ilgari o'zlashtirgan bilimlari

Metodist o'qituvchi har bir darsni puxta rejalashtiradi, metodlarni moslashtiradi, o'quvchilardan olingan fikr-mulohazalarni tahlil qiladi va o'z faoliyatini doimiy takomillashtirib boradi. U o'quvchilarning qiziqishini uyg'otadi, ularni faol ishtirok etishga undaydi va har bir o'quvchining salohiyatini ochishga harakat qiladi.

Dars metodlari nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Faol va interaktiv metodlar quyidagi jihatlarni rivojlantiradi:

- **Tanqidiy fikrlash** – muammoli vaziyatlarda tahlil qilish, xulosa chiqarish
- **Ijodkorlik** – yangi g'oyalar yaratish, innovatsion yondashuvlar
- **Kommunikatsiya** – fikrni aniq ifodalash, guruhda ishlash
- **Mas'uliyat** – mustaqil qaror qabul qilish, natijaga javobgarlik
- **Hamkorlik** – jamoaviy ishda ishtirok etish, fikr almashish

Bu kompetensiyalar zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur. Shu sababli metod tanlovi faqat o'quv mazmuniga emas, balki shaxsiy rivojlanish strategiyasiga ham xizmat qilishi kerak.

Dunyo bo'ylab ta'lim tizimlari metodik innovatsiyalarga katta e'tibor qaratmoqda. Finlandiya, Singapur, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda ta'lim metodlari quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- O'quvchiga yo'naltirilgan yondashuv
- Faol ishtirok va amaliyotga asoslangan ta'lim
- Raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish
- Emotsional intellektni rivojlantirish
- Hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish

O'zbekiston ta'lim tizimi ham bu tendensiyalardan ortda qolmasligi kerak. Dars metodlarini yangilash, o'qituvchilarning metodik savodxonligini oshirish,

raqamli resurslardan foydalanishni kengaytirish orqali ta'lim sifatini oshirish mumkin.

Dars metodlari – bu oddiy pedagogik vosita emas, balki ta'limning yuragi, o'quvchilarning fikrlashini, shaxsiy rivojlanishini va bilimlarni o'zlashtirish darajasini belgilovchi kuchli mexanizmdir. Har bir metod o'z o'rnida, to'g'ri tanlangan va moslashtirilgan holda qo'llansa, dars samarali, qiziqarli va maqsadga yo'naltirilgan bo'ladi.

Zamonaviy o'qituvchi metodlarni tanlashda strategik fikrlashi, o'quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olishi, innovatsion yondashuvlardan foydalanishi va o'z ustida doimiy ishlashi zarur. Faqat shunday pedagog o'quvchilarni ilhomlantira oladi, ularning salohiyatini ochadi va ta'limni hayotga yaqinlashtiradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Hasanboyeva, M. (2020). *Pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar*. Toshkent: O'qituvchi.
2. Jalilov, A. (2019). *Ta'limda interaktiv metodlar*. Samarqand: Zarafshon.
3. UNESCO (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. Paris: UNESCO Publishing.
4. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press.
5. Qodirova, N. (2022). *Raqamli ta'lim muhitida metodik yondashuvlar*. Toshkent: Fan va Texnologiya.